

PISM | POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

BIULETYN

Nr 107 (1855), 30 lipca 2019 © PISM

Redakcja: Sławomir Dębski • Patrycja Sasnal • Rafał Tarnogórski
Katarzyna Staniewska (sekretarz redakcji)

Sebastian Płóciennik • Justyna Szczudlik • Daniel Szeligowski
Jolanta Szymańska • Marcin Terlikowski • Szymon Zaręba • Tomasz Żornaczuk

Dylematy polityki Rosji wobec Iranu

Anna Maria Dyner

Wspólnym celem Rosji i Iranu jest ograniczenie roli Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie. Jednocześnie rosyjskie władze obawiają się zbytniego wzmocnienia Iranu, co w ich opinii może zagrozić ich pozycji w tym regionie. Natomiast narastanie konfliktu między USA, ich arabskimi sojusznikami oraz Izraelem a Iranem może zmusić Rosję do jednoznacznego opowiedzenia się po jednej ze stron i tym samym pozbawić ją pozycji mediatora na Bliskim Wschodzie.

Uwarunkowania współpracy politycznej. Współpraca z Iranem jest jednym z najważniejszych elementów działań Rosji zmierzających do zwiększenia jej znaczenia na Bliskim Wschodzie, a przez to na arenie międzynarodowej. Dzięki niej rosyjskie władze pokazują, że jako jedyne są w stanie rozmawiać ze wszystkimi państwami regionu, a tym samym pełnić funkcję mediatora w licznych konfliktach między nimi.

Kooperacja Rosji i Iranu ma charakter taktyczny. Oba państwa opowiadają się za zmniejszeniem roli USA na arenie międzynarodowej i koncepcją świata wielobiegunowego. Współdziałają też w walce z terroryzmem, definiowanym zgodnie z ich interesami. Przykładem realizacji tych deklaracji są wspólne działania wojskowe w Syrii, które pozwoliły na utrzymanie władzy prezydentowi Baszarowi al-Asadowi i uniemożliwiły Stanom Zjednoczonym podjęcie tam interwencji, co ograniczyło amerykańskie wpływy na Bliskim Wschodzie.

Rosja wspiera też Iran w jego sporze z USA. Skrytykowała ich wycofanie się z zawartego w 2015 r. porozumienia nuklearnego (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA) i współpracuje z UE na rzecz utrzymania tej umowy. Rosja potępiła też sankcje nałożone przez USA na Iran 24 czerwca br. w związku z zestrzeleniem amerykańskiego drona i atakiem na tankowce w Zatoce Omańskiej, o co USA oskarżyły Irańczyków.

Sprzeczne interesy Rosji i Iranu. Jednocześnie Rosję i Iran dzieli wiele kwestii. Mimo politycznej i wojskowej współpracy w Syrii Rosja obawia się, że Iran utworzy tam zależną od siebie formację wojskową, jak miało to miejsce w latach 80. XX w. w Libanie, gdzie irańscy Strażnicy Rewolucji pomogli utworzyć lokalną organizację szyicką – Hezbollah. Do napięć w relacjach rosyjsko-irańskich prowadzą też bliskie relacje Rosji z Izraelem czy państwami arabskimi jak Arabia Saudyjska.

Dopóki Iran nie wycofa się z JCPOA, Rosja będzie się sprzeciwiała ewentualnym próbom wprowadzenia kolejnych obostrzeń wymierzonych w to państwo w ramach ONZ. Jeśli jednak irańskie władze zdecydują się na wyjście z porozumienia nuklearnego, postawi to Rosję – wzywającą wszystkich sygnatariuszy umowy do jej przestrzegania – w trudnym położeniu. Może to też wywołać kryzys w relacjach dwustronnych. Stąd też apele Rosji o powrót Iranu do wypełniania wszystkich punktów JCPOA (7 lipca Iran m.in. zwiększył poziom wzbogacania uranu ponad limit wynikający z porozumienia). Z rosyjskiego punktu widzenia jeszcze groźniejszym scenariuszem jest ewentualna interwencja wojskowa USA w tym państwie. W takim wypadku Rosja będzie musiała opowiedzieć się po jednej ze stron, co stoi w sprzeczności z jej dotychczasową polityką wielowektorowości i planami zwiększania obecności na Bliskim Wschodzie.

Współpraca gospodarcza i energetyczna. Choć Iran jest jednym z nielicznych krajów, do którego Rosja sprzedaje zarówno towary rolno-spożywcze (niemal 70% eksportu), jak i wyroby przemysłowe (20%), współpraca gospodarcza obu państw jest ograniczona. W 2018 r. wymiana handlowa wyniosła niewiele ponad 1,7 mld dol., z czego import do Rosji – 533 mln dol., a rosyjski eksport – 1,2 mld dol. Iran zajął dopiero 50. miejsce wśród największych partnerów handlowych Rosji z udziałem 0,25% w całości obrotów. Jest to efekt zarówno międzynarodowych sankcji ograniczających handel z Iranem, jak i związanego z tym złego stanu jego gospodarki. Jednocześnie Rosja zgłosiła zainteresowanie przystąpieniem do unijnego mechanizmu Instex, który umożliwiłby transakcje „humanitarne” (w tym handel artykułami rolno-spożywczymi) bez narażania się na sankcje USA.

Rosyjskie przedsiębiorstwa obawiają się inwestycji w Iranie. Druga co do wielkości rosyjska firma wydobywająca ropę naftową – Łukoil – w 2018 r. zrezygnowała z planów pracy na irańskich złożach oraz z zakupów tamtejszego surowca wskutek zagrożenia amerykańskimi sankcjami. Mimo wstępnych deklaracji na inwestycje nie zdecydowały się również inne przedsiębiorstwa z branży energetycznej jak Gazprom, Rosneft czy Tatneft. Jediną znaczącą firmą państwową zaangażowaną w Iranie są Koleje Rosyjskie (RZD), które realizują projekt elektryfikacji linii kolejowej Garmsar–Incheboron. Przeszkodą w inwestycjach pozostają bariery strukturalne irańskiej gospodarki i brak przyjaznych warunków dla zagranicznych inwestorów.

Rosja i Iran współpracują natomiast w energetyce jądrowej. W 2014 r. podpisały dokumenty zakładające, że przy współudziale Rosji w Iranie powstanie osiem bloków elektrowni atomowych. W 2018 r. Rosatom przystąpił do prac nad rozbudową elektrowni Buszer (zbudowaną przez Rosjan w latach 1995–2010). Nie jest ona związana z instalacjami wykorzystywanymi do potrzeb militarnych, a paliwo do reaktorów dostarczą Rosjanie.

Współpraca wojskowa. Oba państwa współdziałają wojskowo w Syrii, a na 2019 r. zaplanowały wspólne ćwiczenia morskie u wybrzeży Iranu. W 2016 r., dzięki umowie JCPOA i związanemu z nią złagodzeniu sankcji, Iran kupił od Rosji zestawy obrony powietrznej S-300 (kontrakt został podpisany w 2007 r.). Co jakiś czas podnoszona jest też kwestia zakupu systemów obrony powietrznej S-400 i kierowanych rakiet ziemia–powietrze Tor-M2, jednak informacje te są szybko dementowane przez obie strony. Rosja ma nadzieję, że zniesienie sankcji wobec Iranu w 2020 r. związane ze wdrażaniem umowy JCPOA da jej możliwość eksportu broni do tego państwa (w grę może wchodzić m.in. sprzedaż myśliwców i śmigłowców).

Irańczycy, mimo współpracy z Rosją w Syrii w 2016 r., wycofali zgodę na użycie przez rosyjskie siły lotnicze lotniska w Hamadanie jako transferowego. Powodem były zarówno protesty społeczne i krytyka w parlamencie, jak i obawy, że Rosja utworzy tam bazę wojskową. Przedmiotem sporu mogą być również plany utworzenia przez Iran bazy wojskowej w syryjskim porcie Banijas położonym między Hmejnim a Tartusem, gdzie znajdują się rosyjskie obiekty. Zdaniem Rosji irańska baza nie tylko będzie dodatkowym narzędziem oddziaływania Iranu na Syrię, ale też może spowodować kolejne konflikty z Izraelem.

Natomiast w razie wybuchu konfliktu między USA a Iranem Rosja może dostarczać Irańczykom dane wywiadowcze. Oba państwa mają długą tradycję współpracy tego rodzaju (m.in. w Syrii), a dla Rosji będzie to element przeciwstawienia się Stanom Zjednoczonym. Jednak w przypadku takiego konfliktu zbrojnego Rosja najpewniej nie zdecyduje się na otwarte zaangażowanie wojskowe po stronie Iranu.

Wnioski i perspektywy. Mimo deklaracji o znaczeniu współpracy z Iranem stosunki z nim są dla Rosji wypadkową relacji ze Stanami Zjednoczonymi – ograniczenie amerykańskiej obecności na Bliskim Wschodzie jest podstawowym celem rosyjskich władz oraz istotnym elementem ich polityki bliskowschodniej. Tym samym ich sprzeciw wobec nakładania przez ONZ kolejnych sankcji na Iran będzie służył przede wszystkim przeciwstawieniu się polityce USA.

Wyjście strony irańskiej z umowy JCPOA lub z układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT) będzie dla Rosji istotnym wyzwaniem, podobnie jak próba uzyskania broni jądrowej przez Iran. W takim wypadku Rosja nie będzie skłonna do pomocy temu państwu. Co więcej, taka decyzja irańskich władz będzie działała na korzyść argumentów USA za ponownym nałożeniem sankcji na to państwo, co stoi w sprzeczności z rosyjskimi interesami.

Rosji zależy na zachowaniu na Bliskim Wschodzie obecnego status quo, pozwalającego jej prowadzić tam politykę wielowektorową. Ewentualny konflikt między Iranem i USA może pokazać, że Rosjanie nie są w stanie nie tylko utrzymać roli wpływowego gracza na Bliskim Wschodzie, ale również wpływać na politykę międzynarodową. Będzie to godziło w ich dążenia do odzyskania statusu światowego mocarstwa.

W interesie Rosji nie leży ani wzrost roli USA na Bliskim Wschodzie kosztem Iranu, ani zbytne wzmocnienie pozycji irańskich władz w tym regionie. Tym samym relacje rosyjsko-irańskie się nie poprawią, choć władze obu państw będą dążyły do utrzymania częstotliwości kontaktów, co będzie stwarzało pozory współpracy.